

Justitieutskottets betänkande

1982/83: 11

om vidgad användning av strafföreläggande, m. m. (prop. 1982/83: 41 jämte motioner)

Propositionen m. m.

I proposition 1982/83: 41 har regeringen (justitiedepartementet) föreslagit riksdagen att anta genom propositionen framlagda förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1964: 542) om personundersökning i brottmål,
3. lag om ändring i lagen (1969: 246) om domstolar i fastighetsmål,
4. lag om ändring i lagen (1976: 122) om ändring i lagen (1929: 145) om skiljemän.

Lagrådet har hört över lagförslagen under 1–3.

Rörande propositionens huvudsakliga innehåll hänvisar utskottet till vad som anförs i det följande under rubriken Utskottet på s. 8.

I samband med propositionen behandlar utskottet de med anledning av propositionen väckta motionerna 1982/83: 55 av Allan Ekström (m) och Gunnar Biörck i Värmdö (m) och 1982/83: 62 av Börje StenSSon m. fl. (fp, c) samt den under allmänna motionstiden väckta motionen 1981/82: 716 av Sven Munke (m). Motionsyrkandena redovisas på s. 7.

De vid propositionen fogade lagförslagen har följande lydelse.

1 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken
dels att 1 kap. 3 §, 2 kap. 4 §, 6 kap. 1 §, 9 kap. 9 §, 18 kap. 14 §, 30 kap.
10 § och 48 kap. 4 och 17 §§ skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i 48 kap. skall införas en ny paragraf, 12 a §, av nedan angivna
lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 §¹

Tingsrätt är i tvistemål domför med tre lagfarna domare. Flera än fyra lagfarna domare må ej sitta i rätten.

I brottmål skall tingsrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd. Kan huvudförhandling i målet beräknas kräva minst fyra veckor, må dock två lagfarna domare och nämnd sitta i rätten.

Tingsrätt är domför med en lagfaren domare

vid måls avgörande utan huvudförhandling,

vid annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället,

vid sådan huvudförhandling i tvistemål, som hålles i förenklad form,

vid huvudförhandling och syn å stället i mål om brott för vilket icke är stadgat svårare straff än böter.

när mål avgörs utan huvudförhandling,

vid annan handläggning, som inte sker vid huvudförhandling eller vid syn på stället,

vid sådan huvudförhandling i tvistemål som hålls i förenklad form,

vid huvudförhandling och syn på stället i mål om brott för vilket inte är stadgat svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader, under förutsättning att det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter.

2 kap.

4 §²

Hovrätt är domför med fyra lagfarna domare. Flera än fem lagfarna domare må ej sitta i rätten.

I brottmål är hovrätten dock domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Flera än fyra lagfarna domare och tre nämndemän må ej sitta i rätten. Förekommer ej anledning att döma till svårare straff än böter, är hovrätten domför även med den sammansättning som sägs i första stycket. Detsamma gäller vid handläggning, som ej sker vid huvudförhandling.

¹ Senaste lydelse 1975: 1288.

² Senaste lydelse 1976: 560.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse är hovrätten domför med en lagfaren domare.

Regeringen bestämmer, i vilken omfattning åtgärd, som avser allenast måls beredande, må vidtagas av en lagfaren domare i hovrätten eller av tjänsteman vid denna.

6 kap.

1 §³

Protokoll skall föras för varje mål särskilt.

Över handläggning, som företages av lagfaren domare ensam eller av tjänsteman vid domstolen och ej sker vid sammanträde för förhandling, vare förande av protokoll ej erforderligt. Vid måls avskrivning, som ej sker i samband med förhandling, erfordras ej heller protokoll.

Protokoll behöver inte föras över handläggning som ej sker vid sammanträde för förhandling, om

1. handläggningen företas av en lagfaren domare ensam eller av tjänsteman vid domstolen,

2. de avgöranden som träffas vid handläggningen sätts upp särskilt och har tillkommit utan skiljaktig mening inom rätten, eller

3. målet avskrivs vid handläggningen.

När dom i brottmål vid underrätt utfärdas i förenklad form enligt 30 kap. 6 § får i stället för protokoll föras anteckningar enligt de närmare föreskrifter, som meddelas av regeringen.

9 kap.

9 §⁴

Är i denna balk straff utsatt i böter, dock ej dagsböter, vare lägsta bötesstraff tio kronor och högsta femhundra kronor.

Är i denna balk straff utsatt i böter, dock ej dagsböter, skall lägsta bötesstraffet vara femtio kronor och högsta ettusen kronor.

18 kap.

14 §⁵

Part, som vill erhålla ersättning för rättegångskostnad, skall, innan handläggningen avslutas, framställa yrkande därom och uppgiva, vari kostnaden består. Gör han det ej, äge han ej därefter tala å den kostnad, som uppkommit vid samma

Part, som vill erhålla ersättning för rättegångskostnad, skall, innan handläggningen avslutas, framställa yrkande därom och uppgiva, vari kostnaden består. Gör han det ej, äge han ej därefter tala å den kostnad, som uppkommit vid samma

³ Senaste lydelse 1981: 1093.

⁴ Senaste lydelse 1964: 166.

⁵ Senaste lydelse 1973: 240.

Nuvarande lydelse

rätt; dock må part, även om yrkande ej framställts, erhålla ränta som avses i 8 § *tredje* stycket samt ersättning för utskrift av rättens dom eller slutliga beslut.

Då rätten avgör målet, meddela rätten samtidigt beslut angående rättegångskostnaden så ock i fråga, som avses i 13 § första stycket. Ingår i ersättning för rättegångskostnad arvode till ombud eller biträde, skall arvodets belopp angivas.

Föreslagen lydelse

rätt; dock må part, även om yrkande ej framställts, erhålla ränta som avses i 8 § *andra* stycket samt ersättning för utskrift av rättens dom eller slutliga beslut.

30 kap.

10 §⁶

Vad i 2 och 7 §§ är stadgat om dom äge motsvarande tillämpning i fråga om slutligt beslut. I den mån ej annat föreskrivits *med stöd av 14 §* , skola ock bestämmelserna i 5 och 8 §§ tillämpas å sådant beslut, om frågans beskaffenhet fordrar det. Meddelas slutligt beslut i samband med dom, skall det upptagas i domen.

Vad i 2 och 7 §§ är stadgat om dom äge motsvarande tillämpning i fråga om slutligt beslut. I den mån ej annat föreskrivits, skola ock bestämmelserna i 5 och 8 §§ tillämpas å sådant beslut, om frågans beskaffenhet fordrar det. Meddelas slutligt beslut i samband med dom, skall det upptagas i domen.

Äger part fullfölja talan mot slutligt beslut eller göra ansökan om återupptagande, skall i beslutet givas till känna, vad han därvid har att iakttaga. Om underrättelse, som tillika skall meddelas i hovrätts beslut, stadgas i 54 kap. 14 §.

48 kap.

4 §⁷

Strafföreläggande får utfärdas beträffande brott, för vilket ej stadgas svårare straff än böter, dock ej normerade böter, och beträffande brott, för vilket stadgas dagsböter eller fängelse i högst sex månader. *Skola dagsböter följa å brottet, får dock strafföreläggande utfärdas endast när brottet ensamt eller jämte annat sådant brott som nu nämnts finnes förskylla högst sextio dagsböter.*

Strafföreläggande får utfärdas beträffande brott, för vilket ej stadgas svårare straff än böter, dock ej normerade böter, och beträffande brott, för vilket stadgas dagsböter eller fängelse i högst sex månader. *Om dagsböter skall användas som påföljd för brottet, får dock strafföreläggande utfärdas endast när brottet ensamt eller tillsammans med annat sådant brott som nu har nämnts förskyller högst etthundra dagsböter.*

⁶ Senaste lydelse 1969: 101.

⁷ Senaste lydelse 1976: 1137.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 a §

Finner åklagaren att ett straffföreläggande, som har godkänts, till följd av skrivfel, felräkning eller annat liknande förbiseende innehåller en uppenbar oriktighet, skall han, sedan den som har godkänt föreläggandet har beretts tillfälle att yttra sig, besluta om rättelse av föreläggandet.

Rättelse får inte göras, om den som har godkänt föreläggandet motsätter sig det.

En rättelse får inte innebära att straffet höjs.

17 §⁸

Bestämmelserna i 6 § andra stycket 1, 2 och 4 samt i 7, 9 och 11 §§ äga motsvarande tillämpning i fråga om föreläggande av ordningsbot.

Bestämmelserna i 6 § andra stycket 1, 2 och 4 samt i 7, 9, 11 och 12 a §§ gäller även i fråga om föreläggande av ordningsbot. Vad som sägs om åklagare i 12 a § skall därvid i stället avse polisman.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983. Den äldre lydelsen av 1 kap. 3 § gäller dock alltjämt vid huvudförhandlingar som har påbörjats förelagens ikraftträdande.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1964: 542) om personundersökning i brottmål

Härigenom föreskrivs att 10 § lagen (1964: 542) om personundersökning i brottmål¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 §²

Regeringen meddelar bestämmelser om ersättning åt den som utfört eller biträtt vid utförande av personundersökning eller förordnats till förtroendeman samt åt läkare som avgivit intyg enligt 7 §. Sådan ersättning skall gäldas av statsverket.

Den som har utfört eller biträtt vid utförande av personundersökning eller har förordnats till förtroendeman enligt 4 § eller har avggett läkarintyg enligt 7 § har rätt till ersättning. Ersättningen betalas av staten.

⁸ Senaste lydelse 1968: 193.

¹ Lagen omtryckt 1973: 1214.

² Senaste lydelse 1975: 720.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Regeringen meddelar bestämmelser om ersättning enligt första stycket. Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer får fastställa taxa som skall tillämpas vid bestämmande av ersättning åt den som utan biträde har utfört personundersökning. Detta gäller dock inte i sådana fall som avses i 9 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983. När någon före ikraftträdandet har utsetts att utföra personundersökning, tillämpas äldre bestämmelser.

3 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1969: 246) om domstolar i fastighetsmål**

Härigenom föreskrivs att 3 § lagen (1969: 246) om domstolar i fastighetsmål¹ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***3 §**

Fastighetsdomstol består av två lagfarna ledamöter, en teknisk ledamot och två nämndemän. Om särskilda skäl föreligger, kan efter ordförandens bestämmande ytterligare en teknisk ledamot ingå i domstolen.

I mål eller ärende angående arrende, hyra, bostadsrätt eller tvångsförvaltning av bostadsfastighet består domstolen dock av två lagfarna ledamöter och tre nämndemän. Teknisk ledamot får efter ordförandens bestämmande ingå i domstolen i stället för en av nämndemännen, om målets beskaffenhet eller annat särskilt skäl föranleder det.

Kan huvudförhandling i fastighetsmål beräknas kräva minst fyra veckor, får antalet lagfarna ledamöter utökas med en utöver det antal som anges i första och andra styckena. Om det är påkallat med hänsyn till målets omfattning eller annan särskild omständighet gäller detsamma om antalet nämndemän.

En av de lagfarna ledamöterna skall vara ordförande i fastighetsdomstolen. Denne utses bland de lagfarna domarna i tingsrätten. Den

En av de lagfarna ledamöterna skall vara ordförande i fastighetsdomstolen. Denne utses bland de lagfarna domarna i tingsrätten. An-

¹ Lagen omtryckt 1974: 1064.

Senaste lydelse av lagens rubrik 1974: 1064.

Nuvarande lydelse

andre lagfarne ledamoten skall vara lagfaren domare i tingsrätten eller i annan tingsrätt. Teknisk ledamot skall ha teknisk utbildning och erfarenhet av fastighetsbildning eller fastighetsvärdering. Nämndemännen bör vara allmänt betrodda och väl förtrogna med sin orts förhållanden.

Föreslagen lydelse

nan lagfaren ledamot skall vara lagfaren domare i tingsrätten eller i annan tingsrätt. Teknisk ledamot skall ha teknisk utbildning och erfarenhet av fastighetsbildning eller fastighetsvärdering. Nämndemännen bör vara allmänt betrodda och väl förtrogna med sin orts förhållanden.

Om det sedan huvudförhandling har påbörjats inträffar förfall för en av de lagfarna ledamöterna eller för en av nämndemännen eller, om två tekniska ledamöter deltar, för en av dem, är rätten ändå domför.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983.

4 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1976: 122) om ändring i lagen (1929: 145) om skiljemän

Häriigenom föreskrivs att ikraftträdandebestämmelserna till lagen (1976: 122) om ändring i lagen (1929: 145) om skiljemän skall ha nedan angivna lydelse.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1976.

Har skiljeavtal slutits före ikraftträdandet, gäller fortfarande 9 och 18 §§ i deras äldre lydelse.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983.

Motionerna

I motion 1981/82: 716 av Sven Munke (m) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående förenklad handläggning av enklare brottmål genom strafföreläggande i stället för domstolsförhandlingar.

I motion 1982/83: 55 av Allan Ekström (m) och Gunnar Biörck i Värmdö (m) hemställs att riksdagen avslår förslaget till ändring av 48 kap. 4 § rättegångsbalken.

I motion 1982/83: 62 av Börje Stensson m. fl. (fp, c) hemställs att riksdagen, i avsikt att med bibehållen lagföring vidmakthålla och om möjligt höja trafiksäkerheten, avslår regeringens förslag till ändring av 48 kap. 4 § rättegångsbalken.

Utskottet

Inledning

I avbidan på en mer genomgripande reform av rättegångsordningen som kan bli resultat av rättegångsutredningens (Ju 1977:06) arbete läggs i propositionen fram ett antal förslag om begränsade ändringar på processlagstiftningens område. Syftet med flertalet av förslagen är att med bibehållen effektivitet och rättssäkerhet försöka åstadkomma besparingar och förenklingar inom rättsväsendet. Vissa av förslagen avser närmast en anpassning av processlagstiftningen till förändringar i annan lagstiftning. Andra förslag är av mer lagteknisk natur.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att nya möjligheter införs att rätta felaktigheter i godkända strafförelägganden och förelägganden av ordningsbot. Det föreslås vidare att området för strafföreläggande utvidgas så att det högsta antal dagsböter som ett strafföreläggande får uppta höjs från 60 till 100.

Behörigheten för en ensamdomare i tingsrätt att avgöra brottmål utökas till att avse även brott med fängelse i högst sex månader i straffskalan, dock under förutsättning att endast böter ådöms. I syfte att förenkla handläggningen föreslås att reglerna om protokollföringen i hovrätterna och högsta domstolen ändras samt att rotelinnehavare i hovrätt skall få befogenhet att besluta om avskrivning av återkallade mål.

Reglerna i rättegångsbalken (RB) om lägsta och högsta bötesstraff vid penningböter för rättegångsförseelser föreslås anpassade till motsvarande bötesregler i brottbalken (BrB). Vidare föreslås att ersättning till personundersökare i fortsättningen skall bestämmas enligt taxa. Propositionen innehåller också ett förslag om att fastighetsdomstol dels skall kunna ges förstärkt sammansättning i mer omfattande mål, dels skall få behålla domförheten även om en ledamot får förfall under pågående huvudförhandling. Vidare föreslås beträffande lagen om skiljemän en ändring i fråga om en tidsfrist vid vissa skiljeförfaranden med internationell anknytning. Slutligen föreslås några rent redaktionella ändringar i rättegångsbalken.

Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 januari 1983.

Vidgad användning av strafföreläggande

Gällande ordning

I samband med tillkomsten av RB infördes strafföreläggande som ett särskilt utomprocessuellt förfarande i syfte att förenkla formerna för beiv-

rande av bagatellförelägganden. Grundläggande regler om straffföreläggande finns i 48 kap. RB.

Straffföreläggande handhas av åklagare och får utfärdas om förutsättningar för allmänt åtal föreligger. Straffföreläggande får utfärdas endast beträffande brott för vilka stadgas enbart böter (dock ej normerade böter) och beträffande brott för vilka stadgas dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Det högsta antal dagsböter som får föreläggas uppgår till 60 (4 §).

Straffföreläggande innebär att den misstänkte föreläggs ett bötesstraff som han antingen omedelbart eller inom viss tid får välja att godkänna eller inte godkänna. Även förverkande av egendom eller annan sådan särskild rättsverkan skall i förekommande fall omfattas av föreläggandet (2 §).

Hinder för utfärdande av straffföreläggande föreligger om föreläggandet inte tar upp alla brott av den misstänkte som enligt åklagarens vetskap förekommer till bedömning. Om en målsägande har förklarat att han ämnar föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet eller har begärt att åtal skall väckas, får straffföreläggande inte heller utfärdas (5 §). Särskilda bestämmelser gäller i fråga om militära brottmål.

Enligt 40 § åklagarinstruktionen (1974: 910) bör åklagare, om förutsättningar föreligger, meddela den misstänkte straffföreläggande i stället för att väcka åtal.

Straffföreläggande utfärdas enligt särskilt formulär och undertecknas av åklagaren. Föreläggandet skall innehålla uppgifter om den misstänkte, om brottet med angivande av tid och plats samt övriga omständigheter som krävs för att känneteckna det, om tillämpliga lagrum samt om det bötesstraff och den särskilda rättsverkan som föreläggs den misstänkte (6 §).

Straffföreläggandet godkänns genom att den misstänkte undertecknar och till rikspolisstyrelsen sänder en förklaring att han erkänner gärningen och godtar det straff och den eventuella särskilda rättsverkan som anges i föreläggandet. Ett godkänt straffföreläggande gäller som dom som har vunnit laga kraft (3 § andra stycket).

Om ett föreläggande inte godkänns underrättas åklagaren om detta av rikspolisstyrelsen (9 § straffföreläggandekungörelsen [1970: 60], SFK). När det kan sättas i fråga om den misstänktes förklaring innebär ett verkligt godkännande skall åklagaren pröva om ett godkännande föreligger (7 § SFK).

Eftersom ett godkänt straffföreläggande gäller som lagakraftvunnen dom kan det inte överklagas med ordinära rättsmedel; vad som står till buds är i stället ett särskilt rättsmedel som regleras i 59 kap. 5 § RB. Enligt denna bestämmelse skall straffföreläggande som har godkänts av den misstänkte efter besvär undanröjas om godkännandet inte kan anses som en giltig viljeförklaring, om vid ärendets behandling förekommit sådant fel att föreläggandet bör anses ogiltigt eller om föreläggandet annars inte överensstämmer med lag. Besvär prövas av den tingsrätt som hade ägt att ta upp åtal för brottet. Tingsrättens beslut kan överklagas hos hovrätten (6 och 7 §§).

Strafföreläggandeinstitutets tidigare utbyggnad

När strafföreläggande infördes begränsades tillämpningen till brott med endast böter i straffskalan. Strafföreläggande fick inte avse mer än högst 20 dagsböter. År 1954 höjdes gränsen till 40 dagsböter (prop. 1954: 200, 1LU 25, rskr 332). Ett nytt stort område för tillämpningen av strafföreläggande öppnades år 1966 genom en lagändring som innebar att fängelse utgick ur straffskalan för vårdslöshet i trafik som inte var att anse som grov (prop. 1966: 100, 1LU 33, rskr 272).

I en proposition år 1968 (prop. 1968: 82) föreslogs att regeringen skulle bemyndigas att meddela förordnande om att strafföreläggande fick användas vid vissa brott, i vilkas straffskalor ingick även fängelse i högst sex månader. Vidare föreslogs en höjning av det antal dagsböter som skulle få åläggas genom strafföreläggande. Höjningen motiverades framför allt av att inom systemets ram skulle komma att rymmas även brott av något allvarligare art, typiskt sett, än vad som hittills varit fallet. Departementschefen ansåg att man utan betänkligheter borde kunna höja gränsen till 50 dagsböter och, när det gällde gemensamt straff för flera brott, 60 dagsböter.

Första lagutskottet (1LU 1968: 37 s. 56) uttalade att förslaget inom utskottet hade varit föremål för närmare överväganden med hänsyn till att lekmannainflytandet i form av nämnds medverkan vid bedömningen skulle komma att försvinna. Utskottet fann emellertid inget att invända mot reformen och pekade därvid särskilt på att den misstänkte alltid har rätt att få saken prövad av domstol. Vidare uttalade utskottet att det förenklade förfarandet borde komma till användning bara för brott som lämpade sig för sådant förfarande samt att den omständigheten att en brottstyp var mycket vanlig inte fick tillmätas avgörande betydelse vid bedömningen av om strafföreläggande skulle få användas. Förslaget godkändes av riksdagen (rskr 274).

Nästa gång en utvidgning av tillämpningsområdet för strafföreläggande togs upp var år 1976 (prop. 1975/76: 148). Departementschefen anförde därvid att en utvidgning liksom hittills borde genomföras med försiktighet. Han var därför inte beredd att föreslå att strafföreläggande skulle få användas vid alla brott där böter ingick i straffskalan. Han anslöt sig till ett utredningsförslag (SOU 1974: 27) att utvidga tillämpningsområdet för strafföreläggande till att generellt avse brott för vilka var stadgat dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Han godtog också utredningens förslag att höja gränsen för antalet dagsböter till högst 60, oavsett om föreläggandet avsåg ett eller flera brott, och uttalade samtidigt att han inte fann det motiverat att höja gränsen ytterligare (prop. s. 172 f).

Departementschefen anförde vidare att vissa brottstyper inom det utvidgade tillämpningsområdet av olika skäl var mindre väl ägnade för summarisk handläggning. I fråga om bl. a. rattonykterhet uttalade han att detta brott skulle komma att omfattas av strafföreläggandets tillämpningsområ-

de. Med hänsyn till bl. a. 1974 års reform beträffande tillbakaräkningsförfarandet vid s. k. promillebrott (se prop. 1974: 154) ansåg han inte att det förelåg något hinder mot detta. Han betonade dock att brottet i de flesta fall måste anses alltför allvarligt för att strafföreläggande borde användas. Endast lindrigare fall av rattonykterhet borde enligt hans mening kunna beivras genom strafföreläggande, t. ex. mopedfylleri på tid och plats där annan trafik inte förekom eller bilkörning som begränsade sig till flyttning in i garage eller endast en kort sträcka på gata eller väg. I sådana och liknande fall och då alkoholhalten i blodet låg omedelbart över straffbarhetsgränsen borde enligt departementschefen förutsättningar finnas för att tillämpa strafföreläggande vid rattonykterhet (prop. s. 173).

Propositionen godtogs av riksdagen i här berörda delar (JuU 1976/77: 11, rskr 90).

Den nu aktuella propositionen och motionerna

I propositionen föreslås att det högsta antal dagsböter som ett strafföreläggande får omfatta höjs från 60 till 100. Syftet är att åstadkomma ett ökat användande av strafföreläggande i stället för domstolsförfarande. Förslaget motiveras främst med hänsyn till det ekonomiska läget och den växande arbetsbördan i de allmänna domstolarna. I propositionen beräknas att mer än 90 % av erkända fall av rattonykterhet och så gott som samtliga erkända olovliga körningar kommer att falla inom ett på detta sätt utvidgat område för strafföreläggande.

I motion 1981/82: 716 förespråkas en förenklad handläggning av brottmål genom strafföreläggande i stället för domstolsförhandlingar. Till stöd för motionsönskemålet anförs att kostnaderna för statsverket skulle kunna minskas kraftigt om man i större utsträckning än vad som nu är fallet i typiska bötesmål använder strafföreläggande i stället för domstolsförfarande.

I motionerna 1982/83: 55 och 62 yrkas avslag på förslaget om en utvidgning av området för strafföreläggande.

I motion 55 anförs att institutet strafföreläggande utgör undantag från den självklara och oförytterliga principen att all straffrättskipning skall utövas av domstol samt att strafföreläggande endast lämpar sig för fall då fråga är om bagatelförseelse eller annat ringa brott. Enligt motionärerna saknas vid strafföreläggande den opartiska bedömning av ansvars- och påföljdsfrågan som domstolsprocessen ger garantier för. Motionärerna framhåller också att det genom åklagarens beslut om strafföreläggande avgörs att reglerna om sammanträffande av brott i 34 kap. BrB inte skall tillämpas.

Motion 62 tar främst sikte på användningen av strafföreläggande vid trafiknykterhetsbrott. Det anförs i motionen att bl. a. brottet rattonykterhet genom ett intensivt opinionsarbete i var mans medvetande kommit att uppfattas som ett särskilt svårt brott; allmän enighet har enligt motionärer-

na rätt om den betydelse en sträng straffskala haft för allmänpreventionen genom att inskräpa kravet på helnykterhet i trafiken. Motionärerna anför att rattonykterhetsbrott genom förslaget i praktiken blir lindrigare bedömda än hittills. På sikt kan detta enligt motionärerna ge önskad effekt i fråga om såväl allmänprevention som individualprevention och bidra till en uppluckring av respekten för kravet på en helnykter trafik.

Överväganden

Utskottet vill inledningsvis erinra om att det alltsedan RB:s tillkomst ansetts lämpligt att i summarisk ordning kunna beivra enklare former av brottslighet utan domstols medverkän. Från början iaktogs stor restriktivitet när det gällde att medge avvikelser från RB:s ordinära brottmålsförfarande, något som var naturligt med tanke på den vikt som fästes vid att nya processrättsliga grundsatser skulle införlivas med rättsordningen. Tillämpningsområdet för strafföreläggande har därefter undan för undan vidgats utan att därigenom intresset av rättssäkerhet i straffrättskipningen har trätts för när. Förarbetena vid varje lagändring ger snarare belägg för att man noga har beaktat just rättssäkerhetssynpunkterna när nya reformer har genomförts och att dittills gjorda erfarenheter därvid omsorgsfullt har beaktats.

Såsom framhålls i propositionen är det nu i än högre grad än tidigare nödvändigt att möta den ökande belastningen på domstolarna med rationaliseringar och förenklingar. Förslaget om en utvidgning av området för strafföreläggande kan ses som ett uttryck för strävandena att trots den ökande arbetsbördan med tillgängliga resurser uppfylla de krav som ställs på rättskipningen, och utskottet ställer sig bakom dessa strävanden. De får emellertid inte gå ut över intresset av att rättssäkerheten upprätthålls eller leda till andra menliga följder för rättskipningen.

Förslagets följder för rättssäkerheten tas upp i motion 55. Till skillnad mot vad som hävdas i motionen anser utskottet att regeringsförslaget inte kan befaras medföra några nackdelar från rättssäkerhetssynpunkt. I stället talar mycket för att rättssäkerheten i stort i rättskipningen skulle må väl av att domstolarna befrias från ett antal rutinmål och i gengäld får möjlighet att ägna större insatser åt andra uppgifter, exempelvis mål om grövre brottslighet. I sammanhanget vill utskottet erinra om att den misstänkte alltid har rätt att få sin sak prövad av domstol liksom om den misstänktes rätt till rådgivning enligt rättshjälpslagen (1972: 429) innan han tar ställning till strafföreläggandet.

Motionsvägen förs fram synpunkten att regeringsförslaget skulle leda till lindrigare straffrättslig bedömning av trafiknykterhetsbrott med en uppluckring av den allmänna laglydnaden som följd. Häremot måste enligt utskottets mening understrykas att den föreslagna ändringen självfallet inte innebär att det införs en mildare syn på dessa brott eller att det införs en ny straffmättningspraxis. Härvidlag kan hänvisas till rådande praxis som

innebär att normalpåföljden för rattonykterhet är böter (se rättsfallet i Nytt Juridiskt Arkiv 1981 s. 308). Det bör i anslutning till vad nyss sagts också framhållas att det i allmänhet brukar anses vara till gagn för såväl den allmänna laglydnaden som den enskildes tillrättaförande att samhällets reaktion på brott inte dröjer utan kommer snabbt. Den fördel i detta avseende som strafföreläggandeinstitutet har framför handläggning i domstol bör enligt utskottets mening inte underskattas. Härtill kommer att den allmänpreventiva effekten av lagföringen i övrigt – t. ex. polisingripande, förundersökning och tvångsmedel – kvarstår oförändrad. Och särskilt beträffande rattonykterhetsbrotten bör erinras om verkan av de körkortsingripanden som regelmässigt sker.

Sammanfattningsvis finner utskottet att de principiella invändningar mot regeringsförslaget som rests i motionerna inte har sådan tyngd att de bör leda till att man avstår från att genomföra förslaget.

När det gäller den praktiska tillämpningen av strafföreläggandeinstitutet vill utskottet något beröra de i motion 55 aktualiserade reglerna om sammanträffande av brott i 34 kap. BrB. De situationer som avses är sådana när den som misstänks för ett brott som kan beivras genom strafföreläggande redan är dömd till fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn och det nya brottet har begåtts antingen före den tidigare domen eller efter domen men innan påföljden till fullo har verkställts eller annars upphört. Enligt 34 kap. 1 § BrB kan rätten i ett sådant fall 1) förordna att den tidigare påföljden skall avse också det nya brottet, 2) döma särskilt till påföljd för detta brott eller 3) undanröja den ådömda påföljden och för hela brottsligheten döma till påföljd av annan art. Det nu beskrivna regelsystemet kan bara tillämpas av domstol. Lagrådet har i sitt yttrande anført att olägenheterna av att inte kunna tillämpa det differentierade reaktionssystemet i 34 kap. BrB blir mer framträdande ju svårare brott som får beivras genom strafföreläggande. Med anledning av lagrådets yttrande framhåller departementschefen i propositionen det angelägna i att åklagarna har uppmärksamheten riktad på frågan. Utskottet instämmer häri och vill för sin del tillägga att det vid övervägandena av om strafföreläggande bör användas i ett enskilt fall ankommer på åklagaren att se till att strafföreläggande inte används i exempelvis sådana situationer när det ter sig sannolikt att det brott som föreligger till bedömning skulle av en domstol förklaras omfattat av en tidigare ådömd påföljd.

Med hänvisning till vad som anförts i det föregående avstyrker utskottet bifall till motionerna 55 och 62 och tillstyrker bifall till propositionen i nu berörd del.

Med utskottets ställningstagande får enligt utskottets mening önskemålen i motion 716 om en vidgad användning av strafföreläggande i stället för domstolsförfarande anses bli i huvudsak tillgodosedda. Någon särskild åtgärd från riksdagens sida med anledning av motionen är därför inte påkallad. I anslutning till motionen kan det förtjäna framhållas att enligt

åklagarinstruktionen åklagare bör meddela strafföreläggande i stället för att väcka åtal om förutsättningar för strafföreläggande föreligger.

Övrigt

I övrigt föranleder propositionen eller motionerna inget uttalande från utskottets sida.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *vidgad användning av strafföreläggande*
 - a) att riksdagen med avslag på motion 1982/83: 55 och motion 1982/83: 62 antar 48 kap. 4 § i det genom proposition 1982/83: 41 framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken,
 - b) att riksdagen avslår motion 1981/82: 716,
2. att riksdagen antar det under moment 1 nämnda lagförslaget i den mån det inte omfattas av utskottets hemställan under det momentet,
3. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1964: 542) om personundersökning i brottmål,
4. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1969: 246) om domstolar i fastighetsmål,
5. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1976: 122) om ändring i lagen (1929: 145) om skiljemän.

Stockholm den 7 december 1982

På justitieutskottets vägnar

LISA MATTSON

Närvarande: Lisa Mattson (s), Eric Jönsson (s), Karin Söder (c), Arne Nygren (s), Björn Körlof (m), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Arne Svensson (m), Gunilla André (c), Karl-Gustaf Mathsson (s), Ulla-Britt Åbark (s), Sven Munke (m), Hans Petersson i Röstånga (fp), Hans Göran Franck (s), Inger Wickzén (m) och Birthe Sörestedt (s).

Reservation (mom. 1)

Björn Körlof (m), Arne Svensson (m), Sven Munke (m) och Inger Wickzén (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 12 med "Såsom framhålls" och slutar på s. 14 med "strafföreläggande föreligger" bort ha följande lydelse:

När det nu gäller att ta ställning till frågan om en ytterligare utvidgning av strafföreläggandeinstitutet anser utskottet att man liksom tidigare måste beakta de krav som ställs från rättssäkerhetssynpunkt och att man måste utgå från principen att straffrättskipningen skall ankomma på de allmänna domstolarna.

Förslaget i propositionen innebär enligt utskottets mening ett vittgående avsteg från denna princip. Som lagrådet har påpekat är strafföreläggande en summarisk, utomjudiciell handlägningsform som lämpar sig i huvudsak endast för bagatellförseelser eller andra ringa brott. Förslaget om ändring i 48 kap. 4 § RB innebär emellertid att även brott som är så allvarliga att de förskyller ända upp till 100 dagsböter skall få avgöras i den förenklade form som strafföreläggandet utgör. Ett straff på 100 dagsböter eller däromkring ligger i fråga om stränghet mycket nära ett fängelsestraff. Det måste enligt utskottets uppfattning starkt ifrågasättas om brott som ger anledning att utmäta så höga dagsbotsstraff bör avgöras genom strafföreläggande och inte av domstol med den garanti för en allsidig utredning och opartisk bedömning som brottmålsprocessen ger. Utskottet ställer sig därför liksom motionärerna tveksamt till förslaget. Denna tveksamhet förstärks därav att i propositionen inte har berörts vilka brott, förutom rattonykterhet och olovlig körning, som skulle komma att omfattas av reformen. Utskottet bedömer det som olämpligt att utan närmare utredning i princip ta undan från domstols prövning en sannolikt mycket stor grupp brott av inbördes olikartad beskaffenhet och svårhetsgrad.

Härtill kommer också att den brottsförebyggande effekt som enligt utskottets mening ligger i själva lagföringen inför domstol går förlorad när strafföreläggande kommer till användning. Detta är betänkligt från främst allmänpreventiv men även individualpreventiv synpunkt, och förhållandet blir självfallet alltmer accentuerat ju svårare brottsligheten är.

Utskottet vill också anmärka – i linje med vad som anförs i motion 55 – att de olägenheter som följer därav att strafföreläggandeinstitutet inte medger tillämpning av regelsystemet i 34 kap. BrB självfallet ökar i samma mån som institutets tillämpningsområde vidgas.

Utskottet kan slutligen inte underlåta att ta avstånd från den argumentering som ytterst ligger bakom förslaget, nämligen att en vidgad tillämpning av strafföreläggande skulle vara fördelaktig av statsfinansiella skäl. Det är enligt utskottets mening inte godtagbart att snäva ekonomiska motiv får vara avgörande för en för straffrättskipningen så väsentlig fråga som den

föreliggande; det finns f. ö. mycket som talar för att den negativa inverkan på det allmänna rättsmedvetandet som förslaget enligt utskottets mening kan antas få, på sikt kommer att ge upphov till andra icke önskade effekter i fråga om bl. a. brottsutvecklingen, vilket i sin tur leder till ökade kostnader för samhällets insatser mot brottsligheten.

Vad nu anförts leder utskottet till åsikten att förslaget inte bör godtas.

Utskottets ställningstagande innebär inte att utskottet tar avstånd från uppfattningen att samhällsekonomiska skäl gör det nödvändigt att på olika sätt genomföra rationaliseringar och förenklingar på rättskipningens område. De överväganden som erfordras för att nå ökad effektivitet och bättre ekonomi härvidlag måste emellertid göras i annat sammanhang än det förevarande, eftersom det krävs att man *samtidigt* kan belysa en rad för brottsbekämpningen viktiga faktorer från bl. a. kriminalpolitiska och samhällsekonomiska synpunkter. Faktorer som måste beaktas är t. ex. brottsutvecklingen, resurstillgången för polis-, åklagar- och domstolsväsendet samt förändringar i systemet för lagföring och verkställighet av påföljder.

I anslutning till önskemålet i motion 716 om en ökad användning av strafföreläggande i stället för domstolsförfarande inom de gränser som f. n. gäller förtjänar det att framhållas att enligt åklagarinstruktionen åklagare bör meddela strafföreläggande i stället för att väcka åtal om förutsättningar för strafföreläggande föreligger. Av de skäl som anförts i motionen är det självfallet angeläget att strafföreläggandeinstitutet verkligen utnyttjas i så stor utsträckning som möjligt inom ramen för gällande ordning. Utskottet utgår från att riksåklagaren och länsåklagarna tillser att så sker. För att öka effektiviteten av strafföreläggandeinstitutet bör det i lämpligt sammanhang övervägas att införa en möjlighet att utfärda strafföreläggande utan hinder av att enskilt anspråk förekommer. Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motion 716.

dels att utskottets hemställan under moment 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *vidgad användning av strafföreläggande*

- a) att riksdagen med bifall till motion 1982/83: 55 och motion 1982/83: 62 avslår det genom proposition 1982/83: 41 framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken såvitt avser 48 kap. 4 §,
- b) att riksdagen avslår motion 1981/82: 716.